

КЪЩИТЕ В с. ОСИКОВО - МИЛАНОВО

От най-стари времена, от когато са дошли спомени до нас, се знае, че осиковци сами са строили жилищата си. Не са идвали майстори от други места и за това не са достигнали до нас по-особени произведения на строителството. Затова може би и майсторите са строили еднотипни жилищни сгради .

Преди започване на строежа се избирал подходящ терен. Жилищната сграда, както и помощните, се изграждали в края на парцела за строеж, за да се освободи повече площ за дворно място, за градина, за помещаване на животните и храната за тях. От оцелелите къщи установяваме, че са строени на самия край на парцела, там, където започва стръмният скат или слог. Такива са Шуликовата къща, Чукалейската къща, Главчовите къщи и др. Освен това са подбирали терен с лек наклон, за да може по-лесно да се обособи зимник. Ако теренът е равен, тогава зимникът се вкопава в земята и в него се влиза с помощта на няколко стъпала. Още преди Освобождението, когато започва разселване на населението из землището, къщите са строени в имотите извън първоначалното селище. Това улеснявало хората при обработката на земята и при прибирането на реколтата.

За строеж са използвали камъни, дървен материал, плочи или слама, дървени клинци. Всичко това са набавяли на място. Само плочите докарвали с коне от Червенков рът в Турия и Иванов рът. Вадели ги саморъчно от червен камък, само там от цялото землище имало такъв. Такива плочи са запазени и до днес. Докато някогашните осиковци ги използвали за покрив на къщите си, днес наследниците им ги използват за тротоари.

Основните строителни материали били камъните и дървото – имало ги в изобилие.

Основата на къщата е от камък. С камък иззиждали зимника и западната стена на къщата, за да е по-здрава срещу ветровете и дъждовете. В нея зазиждали клинове, на които закрепяли някои стопански съоръжения - ярем, рало, разлище за сено, ритли и др. Ако къщата е на два етажа, зидали каменни стълби (скали). При някои двуетажни къщи целия първи етаж зидали с камък. Такива са Топалийските къщи в Старото село и в махала Гувна. Ако зимникът е вкопан в земята, правели няколко стъпала пред входа. Използвали хоросан от вар и пясък или вар и глина, който с времето се разрушавал и наблюдавайки останките от къщите днес, можем да си помислим, че зидарията е суха, но това не е така. Все пак, за да издържи толкова години този зид, нещо го е крепяло .При зидането на зимника в стените оформяли долапи, в които съхранявали различни неща. При някои къщи част от зимника се използвал за едър добитък – кон, вол, крава – например Диновите къщи в Турски камик и в махала Гувна, и други.

Отделяли етажа от зимника с гредоред от дебели одялани дървета, между които нареждали разцепени на две по-тънки дървета. Отгоре покривали със специално забъркана кал и оформяли пода на помещението над зимника. Подът на всички помещения, както на едноетажните, така и на двуетажните къщи, е от пръст. Дъсчен под има едва от средата на 20 век .

Конструкцията на къщата оформяли с дървета. В ъглите слагали по-дебели. Опаянвали (укрепвали) ги с други дървета така, че да се получи здрава неподвижна конструкция. Между тези дървета изплитали плет, при

който тънките прътове обикновено се поставяли напреко, но понякога ги поставяли и отвесно. Друг начин за изграждане на стената е, като на дебилите дървета се наковат баскии от разцепени по-тънки. Вътрешността се пълни с кал от пръст и слама. Могат да се използват за плънката и камъни, което прави стената по-здрава. С такива стени изграждали и постройки за животните или за

храната на животните. Стените измазвали със смес от вар и пясък, или вар и глина отвътре и отвън.

Накрая белосвали с разтвор от вар. Знае се, че от най-стари времена осиковци са произвеждали вар – варовик е имало, има и сега в изобилие.

Тавана на етажа оформяли с гредоред, след което следва покривната конструкция. Изключително важно е тя да бъде много здрава, за да издържи товара на покривните материали, особено ако са плочи. Като най-здрави за ъглови колони, диреци и носещи греди използвали одялани дървета от цер и греница. Останалите дървета можело да бъдат и от друг вид, но при всички случаи майсторски одялани. Цялата дървена конструкция в по-далечното минало се укрепвала с дървени клинци, дупките за които са пробивани със

свърдел. Имало и специални начини за закрепване на дърветата едно в друго, което осигурявало голяма устойчивост. Това не може да се опише, трябва да се види, за да се разбере. След Освобождението се използват метални клинове, изработени от ковачи. Има

вече и пирони. Здравината на дървените клинци не е по-малка от тази на металните – в много случаи дървеният клин издържа по-дълго от металния. Може би затова много къщи, строени в края на 19 век, покрити с плочи, са оцелели и до наши дни. За да се случи това, дървената конструкция е опушвана от огнището, особено при тези, които са били с едно помещение и таван не е имало. При по-скорошните къщи пушекът е извеждан под покрива. Това предпазвало дървенията от мушки, единствените вредители, които биха съкратили живота на дървото.

Когато започне изграждането на покривната конструкция, майсторите поставяли уруглица с бяла кърпа и китка цветя, направена от домакините. Главният майстор обявява „официално“ строежа на къщата и на кого е тя, произнася благословии за здраве и благоденствие на семейството, което ще живее в нея. Домакините даряват главния майстор с риза, а другите с каквото имат. Вечер уруглицата се прибира и на другата сутрин отново се поставя, докато се завърши покрива. Уруглицата символизира здраве, щастие, разбирателство и благоденствие в семейството. С уруглица предвождали някогашните сватби. Този обичай се използваше от някои хора и в по-ново

време – 60-те години на 20 век, когато се строяха най-много къщи в Миланово. Сега поставят националното знаме.

След изграждане на покривната конструкция се поставят покривните материали – слама и шума в най-стари времена, плочи и керемиди преди Освобождението и цигли от началото на 20 век. Интересен е начинът на подреждане на керемидите, за да се получат улеите, които отвеждат дъждовната вода. От началото на 20 век, когато започва строителство на два етажа, задължително се използват цигли, защото са по-удобни и по-леки. Това изисква и промяна в покривната конструкция на къщата. До по-възрастните хора е достигнал спомен за покрити със слама къщи- Асанска, Папирска, Бораджийска и др. Хората наричали такава сграда не къща, а колиба.

Отворите на стените за светлина били малки с цел да се запазва топлината през зимата. На тях поставяли дървени или метални скари за предпазване от нашественици.

За да се оформи тавана на помещението за живеене, между гредите наковавали летви от разцепени дървета, нареждали валцове или шинди. Валцовете са квадратни дървета с дължина 40 – 60 см, върху които се навива разстлана смес от кал и слама или типец. Валцовете се нареждат плътно един до друг, като се закрепват на гредите върху наковани летви. Шиндите са по-съвременни и представляват дъски с длабове от едната страна, чрез които се съединяват една за друга и се закрепват на гредите. Летвите и валцовете се измазват, а шиндите не се мажат. Така се получава гладък таван.

Прозорците на къщите винаги поставяли от изток и юг. Входната врата винаги е била от изток. По време на робството поставяли допълнителна по-малка врата на задната стена. Използвали я в случай, че някой от семейството трябва да се скрие, ако го търсят хора от властта или неприятел. Такива врати сме открили на Карамелските къщи, на Куцанската къща, на Шуликовата къща. Влаовата къща в Шаварец освен втора задна врата, имала и тунел под огнището, покрит с плоча, върху която е огънат. Тунелът имал изход през зимника. Човек можел да се скрие и в тунела, докато мине опасността.

Най-старите къщи, които са се запазили до наши дни, са били с едно помещение. Огнището е било в средата, не е имало таван и пушекът излизал през покривните материали. Одрите и другото имущество е разположено покрай стените или е окачено на гредите и стените, за да не заема място. Там са били и люлките за бебетата. Такива оцелели къщи са Чукалейската и Куцанската. Имат обаче зимници, които са играли много важна роля за съхранение на зимнината на семейството. Затова се и наричат зимници. Има спомен, че в далечното минало Куцановци, Червенковци и Канинци са живели в една такава къща. Когато съжителството на толкова много хора станало невъзможно, се разделили и се получили трите фамилии. Не се знае изходната фамилия. Този спомен е разказан от Иван Петков Червенков.

Следващите, подобрени архитектурно, са къщите с две помещения – кащи и соба. В кащи е изграден оджакът с огнището и всички кухненски принадлежности – шкаф, синия, нащови /нощви/, столове, съдове и т.н. В собата са одрите, ковчезите с дрехите и завивките на семейството и друго имущество. По-старите легла са „леси“, изплетени от пръти, покрити със слама или друга растителност – напр. папрат – отгоре завити с домашно

изтъкани дребени черги, козяци и др. В по-ново време леглата са правени с дървени табли и дъски, със

сламени дюшеци от кълчищен плат – „сламеници“, също покрити с домашно изтъкани постели.

Оджаците са зидани със здрав камък, без варовик, или непечени тухли от огнището до върха. На определена височина вграждали напреко прът от здраво дърво или метален прът. На него закрепвали веригата, която може да се скъсява и удължава в зависимост от съда, който ще бъде окачен на нея. Огнището и огънят са били най-важните атрибути в „кухнята“ на някогашните хора. Огънят запазвали да не изгасне, като го покривали с дебел пласт пепел. Ако въпреки всичко се случи да изгасне, се ходи у съседите и с ръжена се донася жар. В кащи се помещавали връшникът, подниците, ведрата, бучките, бъклетата, по-късно котлите, стомните и т.н. според времето в исторически план.

От началото на 20 век започват да се строят къщи на два етажа. Такива къщи се строят от по-многолюдни и по-заможни икономически

семейства. Долният етаж отново е кащи и соба, а понякога и две соби. Обзаведени са както при едноетажните къщи. Вторият етаж, до който се стига с помощта на каменни стълби /скали/, се състои само от стаи за живеене, за нощувка, за посрещане на гости, в тези помещения са се правели и седенките. В собата на първия етаж обикновено спят старите родители, а младите двойки или незадомените деца ползват за спане втория етаж. При хранене, особено

вечер, цялото семейство се събира в кащи и там след вечеря се обсъждат задачите за следващия ден. Тези къщи също са от плет, но имат по-широки прозорци със стъкла, покрити са с цигли, имат балкони (язлак). Отопляват се с печки, които се купуват от пазари и са изработени от специални майстори. Побогатите семейства са правели по-големи къщи. В старото селище най-голяма е била къщата на Цветко Илиев Топалийски. Била е двуетажна, като под целия първи етаж има зимник. Зимникът и първият етаж са изградени от камък, като прозорците са оформени със сводове от одялан камък – бигор. Със същия камък е строена и черквата в старото селище. Именно защото е строена с камък, първият етаж все още стои, а вторият и покривът отдавна са разрушени. Топалийската къща в махала Гувна, собственост на Григор Илиев Топалийски, е строена през 1912 год., като първият етаж е изцяло от камък. Може би животът ѝ щеше да се удължи, ако наследниците бяха положили грижи за нея. В нея няма никаква архитектурна особеност, просто е много голяма, може би да демонстрира икономическото преимущество над останалото население.

Много важно за хората, живеещи в село, е да имат допълнителни постройки за животните, те са съпътствали хората от край време. Тези постройки са кошарите за овците, козите, говедата, тези за прасето, кокошките и т.н. Строени са непосредствено в двора и това е създавало условия за лоша

хигиена и разпространение на болести. Строени са помещения, макар и паянтови, за съхранение на храната на животните - сламник за сламата, плевник за плявата и т.н. Неизменно до жилищната сграда е строена също така паянтова складова сграда за съхранение на ковчезите с житото, ечемика, ръжта, овеса, царевичата. Понякога там е стоял и ковчегът с брашното, ако няма място за него в кащи.

След средата на 20 век започва съвсем ново строителство. Строи се по план, изработен от архитект. За основите на къщите се копаят фундаменти, които се пълнят с камъни или се излива бетон. Над фундаментите се изгражда зид от камък и едва тогава започва изграждането на етаж с тухли. Първоначално тухлите се правеха от цигански семейства, впоследствие хората започнаха да си ги купуват от фабрики. Покривите са само от цигли. Между етажите се изливат бетонни плочи, които са много по-здрави от гредоред с валцове и шинди. Изграждането на зимник или мазе е по желание на собствениците. Прозорците са широки – 2 , 3 и 4 - крилни, през които влиза много повече светлина в къщата .Изграждат се веранди и балкони с вътрешни и външни стълби. Вече няма соба и кащи – има кухня, гостна, спални, килери и т.н. Прокарват се водни инсталации в кухнята, обособява се баня и тоалетна. През 60 - те години на 20 век има такъв размах на строителство на къщи, че местните майстори не достигат, търсят се такива и от други селища. До 1957 год. за осветление се използват газеничета и газени лампи. След тази година в бита на хората навлиза електричеството, което позволява в къщата да има радио, телевизор, хладилник, фризер, бойлер, електрически печки и фурни и т.н. Обзавеждането на съвременните къщи няма нищо общо с това на къщите на нашите предци.

За старите къщи, освен по оцелелите, можем да съдим и по запазените от времето зидища на зимниците им и при добро въображение, можем да си представим как е изглеждала къщата. Оцелелите все още стари къщи е добре да се съхраняват като музейни експонати от наследниците, защото това е част от историята на населението.

Не всеки е можел да си построи сам къща. За целта е имало майстори – строители, които придобивали знания и умения в процеса на работата. Строителството е било занаят, който понякога се предавал от баща на син. В по-далечно минало известни майстори –строители са били Иван Гъонов Жильов, Иван Ценов Влаов, Стамен Шуликов, Георги и Йордан Бърцови, Стоян Тужов, Цено Колов Делиивански, Гоца Глухчов, Иван Василев Главчов , Цветко Георгиев Главчов, Асен и Никола Дафинови, Цветко Алексов Торбов, Илия Ценов Кюов и в по-ново време Исая Ангелов Лилов, Георги Коцов Пандов, Петър Гъонов Асански, Славейко Ангелов Асански, арматуриста Димитър Ангелов Коцов /Ангелов/ и много други.

В днешно време – 2009 – 2011 год. почти не се строи, защото няма млади хора в селото. Ако има някакъв строеж, той е на някой бизнесмен с големи възможности или на някой, дошъл от друго селище. В селото има много празни къщи, защото възрастните собственици са починали, а младите живеят в София, Своге, Враца и други градове. През почивни дни и отпуски посещават родните си къщи и се грижат за тях.

Информацията събра и описа Цветана Ангелова Динова

с. Миланово (Осиково) - 2009 – 2011 год.

Информатори: Гинка Димитрова Бръмбарова, Асен Димитров Жильов, Иван Петков Червенков, Пенка Илиева Ценева.

